

*Проценко О. О.,
заступник начальника СВ Біляївського РВ
(з обслуговування Біляївського району та м. Теплодар)
ГУМВС України в Одеській області*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОДОВЖЕННЯ, ПРИПИНЕННЯ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ ОСОБАМ, ВІДНОСНО ЯКИХ ПРОВОДИЛОСЬ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ОСОБОЮ, РІЧЧЮ АБО МІСЦЕМ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Анотація. Стаття присвячена проблемним питанням, які виникають на етапі взаємодії слідчого та прокурора при прийнятті рішення про продовження, припинення та повідомлення особам, відносно яких проводились негласні слідчі (розшукові) дії спостереження за особою, річчю або місцем в кримінальному провадженні.

Ключові слова: слідчий, прокурор, досудове розслідування, кримінальне провадження, негласні слідчі (розшукові) дії, спостереження за особою, річчю або місцем.

Постановка проблеми. Діяльність органів внутрішніх справ під час виконання завдань з розкриття злочинів ґрунтується на конституційних принципах дотримання законності, захисту прав і свобод людини, права на повагу, свободу і недоторканність особи, житла, охорони власності громадян, таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, презумпції невинуватості. Працівники ОВС повинні поважати гідність особи, виявляти гуманне ставлення до неї, захищати права людини незалежно від її соціального походження, майнового та іншого становища, расової і національної належності, громадянства, віку, статі, мови і освіти, ставлення до релігії, політичних та інших переконань тощо.

Сучасний етап розвитку кримінально-процесуального права в Україні характеризується появою правової системи негласних слідчих (розшукових) дій (далі НС(Р)Д), що закономірно зумовило потреби їх співвідношення з положеннями оперативно-розшукової діяльності, внесення науково обґрунтованих новел у законодавство щодо використання оперативних даних у кримінальному процесі.

У теперішній час під час розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів слідчими досить активно приймаються рішення щодо підготовки та проведення НС(Р)Д та прокурором використовуються в кримінальному процесі результати негласних слідчих (розшукових) дій, що є допустимими доказами на досудовому розслідуванні та судовому розгляді.

Дослідження правових і тактичних аспектів використання результатів НС(Р)Д у кримінальному процесі, незважаючи на досить широке коло аналізованих аспектів, не втрачають актуальності в даний час.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам удосконалення слідчої діяльності приділяли увагу: А.Л. Алексєєнко, К.В. Антонов, Р.С. Белкін, В.Г. Бобров, А.Н. Васильєв, А.Ф. Возний, А.Ф. Волинський, А.І. Вінберг, О.Ф. Долженков, Д.В. Гребельський, І.П. Козаченко, В.Л. Ортинський, І.О. Клімов, А.Г. Лекарь, В.А. Лукашов, С.С. Овчинський, П.А. Олійник, В.І. Попов, А.Г. Птіцин, І.В. Сервецький, А.С. Соколов, Г.К. Синілов, А.Б. Шумілов; систему негласних слідчих (розшукових) дій, закріплену Кримінальним процесуальним кодексом України, розглядали Є.Д. Скулиш, В.І. Сліпченко; загальнотеоретичні аспекти використання результатів оперативно-роз-

шукової діяльності в кримінальному судочинстві розробляли такі вчені, як І.А. Виниченко, К.К. Горяїнов, Н.А. Громов, О.М. Гушин, Я.В. Давидов, С.О. Зайцева, С.І. Захарець, Л.М. Зейналова, А.В. Земскова, А.С. Рохлін, В.І. Овчинський, В.Л. Попов, Е.А. Частка та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Результативність проведених негласних слідчих (розшукових) дій на стадії досудового розслідування по тяжким та особливо тяжким злочинам, злочинам минулих років щодо отримання допустимих доказів та використання їх в суді показали низку проблем, які наслідують порушення норм кримінального процесуального кодексу України (далі КПК) та наказів МВС, при цьому не надають можливості використання матеріалів НС(Р)Д слідчими як допустимий доказ. Серед проблем, що можуть негативно вплинути на використання отриманих результатів НС(Р)Д, є неналежне закріплення положення про продовження, припинення та повідомлення особам, відносно яких проводилось спостереження за особою, річчю або місцем на досудовому розслідуванні.

Метою та завданнями нашої статті є розробка наукових рекомендацій, використання яких сприяло б вирішенню ряду теоретичних і практичних питань, спрямованих на заповнення прогалин і суперечностей у теорії кримінального процесу, а також удосконалення правового регулювання входження в кримінальне судочинство результатів негласних слідчих (розшукових) дій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню [1, с. 628].

Негласність проведення слідчих дій, регламентованих главою 21 КПК України, виражається в тому, що вони здійснюються приховано не лише від осіб, злочинна діяльність яких документується, але й від усіх інших суб'єктів, що не беруть безпосередньої участі в їх провадженні [1, с. 629]. Цими особливостями негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні співвідносяться з оперативно-розшуковими заходами, а саме під спостереженням за особою, річчю або місцем законодавцем розуміється візуальне спостереження.

За змістом положень КПК України, особи, конституційні права яких у встановленому законодавством порядку були тимчасово обмежені під час проведення НС(Р)Д, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором, або за його дорученням слідчим, про факт такого обмеження [1, с. 629].

Фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК України [1, с. 642].

При цьому фіксація результатів негласної слідчої (розшукової) дії повинна здійснюватись таким чином, щоб завжди була можливість експертним шляхом встановити достовірність цих результатів.

Якщо розглянути Інструкцію про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі Інструкція) та використання їх результатів у кримінальному провадженні, то можна дійти висновку, що в практичній діяльності суб'єктами кримінального процесу не застосовуються пункти вказаної інструкції та норми КПК України з ряду причин.

По закінченню строку проведення негласного слідчого (розшукового) спостереження за особою, річчю або місцем готується один протокол, в якому викладається інформація, яка має значення для досудового розслідування.

Протокол негласних слідчих (розшукових) дій повинен відповідати загальним вимогам, що закріплені процесуальним законом із урахуванням специфіки й особливості їх провадження. В ст. 103–107 КПК України передбачені загальні правила фіксації кримінального провадження. Відповідно до ст. 103 КПК України у кримінальному провадженні існує дві форми фіксування ходу та результатів негласних слідчих (розшукових) дій: складання протоколу; закріплення на матеріальних носіях інформації про хід та результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій (кіно-, фото аудіо-, відеоматеріали, інші носії інформації, у тому числі й електронні) [1, с. 643].

Відповідно до вимог статті 252 КПК України протокол разом з додатками (фото- та відеоматеріалами) направляється прокурору, визначеному у дорученні слідчого.

У практичній діяльності слідчих підрозділів МВС непоодинокі випадки, коли слідчий, отримавши ухвалу Апеляційного суду на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а саме – спостереження за особою, надає доручення відповідно ст. 40 КПК України оперативному підрозділу міського відділу або райвідділу, в якому працює, щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, так як самостійно провести НС(Р)Д на теперішній час слідчий не може з ряду обставин. У свою чергу на підставі доручення слідчого про проведення НС(Р)Д працівник оперативного підрозділу міських та районних відділів виписує завдання на проведення НС(Р)Д підрозділу оперативного технічного забезпечення (далі ПОТЗ), які компетентні на проведення даного виду негласних слідчих дій, так як працівники оперативних підрозділів міських та районних відділів МВС не мають професійних навиків, технічного та матеріального забезпечення для можливості самостійно проводити НС(Р)Д.

В інструкції зазначається, що протокол про хід і результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії (або її етапів) складається слідчим, якщо вона проводиться за його безпосередньої участі, в інших випадках – уповноваженим працівником оперативного підрозділу, і повинен відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження [1, с. 643].

Якщо уважно розглянути ст. 104 КПК України, то в ній вбачається, що протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні процесуальної дії. У випадку фіксування процесуальної дії під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів про це зазначається у протоколі.

У практичній діяльності протокол проведення НС(Р)Д складає працівник оперативного підрозділу, якому слідчий направив доручення на підставі матеріалів НС(Р)Д, які йому надіслали ПОТЗ за його завданнями, які безпосередньо проводили НС(Р)Д. Тому в даному протоколі про проведення НС(Р)Д відсутні дані про технічні засоби фіксування та підписи осіб, які проводили НС(Р)Д, так як прокол складає оперативний працівник, який не проводив їх безпосередньо, а після складання протоколу не на-

правляє в ПОТЗ для підписання, щоб скоротити час. Це є порушенням КПК України, тому дані результати проведених НС(Р)Д можуть бути визнані в суді як недопустимі докази.

Треба звернути увагу на те, що слідчий в дорученні не вказує чітко періодичність направлення результатів НС(Р)Д прокурору, що приводить до втрати відомостей, які містять оперативний та слідчий інтерес, тому вважаю доцільним слідчим у дорученні обов'язково визначати термін направлення результатів НС(Р)Д прокурору, не менше двох разів на тиждень за умови дії ухвали суду не менше 60 діб. Так як направлені результати прокурору можуть бути використані як підстави для проведення інших видів НС(Р)Д для отримання допустимих доказів.

Згідно з ч. 3 ст. 252 КПК України протоколи про проведення НС(Р)Д з додатками не пізніше, ніж через двадцять чотири години з моменту припинення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій, передаються прокурору [1, с. 643]. При цьому зазначено в п. 4.3. Інструкції, що кожний протокол про результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії з додатками не пізніше 24 годин після його складання передається прокурору, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва [2, с. 10]. На практиці працівники оперативного підрозділу ігнорують строки надання протоколів та додатків до протоколів про проведення НС(Р)Д прокурору у зв'язку з тим, що з причин фінансового, технічного забезпечення відсутня можливість направити прокурору результати проведеного НС(Р)Д через 24 години з моменту припинення. У зв'язку з несвоєчасним направленням результатів НС(Р)Д прокурору порушується норма КПК України, що може бути використано в суді як недопустимість доказу.

При цьому треба зауважити, що якщо слідчий не вказує в дорученні періодичність направлення результатів НС(Р)Д прокурору, щоб останній міг проаналізувати отримані дані, то це також приводить до порушення пунктів інструкції, так як згідно п. 4.3.1, якщо в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії виявлено ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується в даному кримінальному провадженні, слідчим або уповноваженим оперативним підрозділом невідкладно складається протокол, що не пізніше 24 годин з моменту виявлення ознак зазначеного кримінального правопорушення надається прокурору, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва [2, с. 11].

Прокурор досліджує отриману інформацію, визначену в п. 4.3.1, і в разі підтвердження даних про виявлення ознак кримінального правопорушення, яке не розслідується в даному кримінальному провадженні, узгодивши це питання з керівником прокуратури, складає відповідне клопотання і вносить його на розгляд слідчому судді. [2, с. 11].

На досудовому слідстві бувають випадки виявлення підстав, які унеможливають подальше проведення НС(Р)Д. У зазначеній ситуації слідчий або оперативний підрозділ повинен ініціювати перед прокурором питання щодо прийняття рішення про подальше припинення проведення НС(Р)Д. Припинення таких НС(Р)Д здійснюється лише на підставі постанови прокурора відповідно до п. 3 ст. 246, п. 5 ст. 249 КПК України та п. 3.7. Інструкції. Однак трапляються випадки, що оперативні підрозділи не повідомляють письмово слідчого або прокурора про недоцільність подальшого проведення НС(Р)Д не вказуючи причини, що приводить до затягування проведення НС(Р)Д та отримання результатів, що не заслуговують на слідчий та оперативний інтерес.

Продовження строків дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій передбачено ст. 249 КПК України, так як строк дії ухвали не може перевищувати два місяці.

Під час розслідування кримінального провадження та проведення НС(Р)Д спостереження за особою, річчю або місцем в практичній діяльності виникає потреба в продовженні строків дії ухвали, що направлено на виявлення та документування фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб. Якщо отримані результати НС(Р)Д містять недостатньо доказів причетності особи до злочину, то слідчий або прокурор звертається до слідчого судді з клопотанням про постановленням ухвали згідно з вимогами ст. 248 КПК України. На етапі погодження клопотання про продовження строку ухвали про проведення НС(Р)Д з прокурором та отримання ухвали слідчого судді Апеляційного суду про продовження строку проведення НС(Р)Д перед слідчим виникають певні проблеми:

– відсутній обмін інформацією між слідчим, прокурором та оперативним підрозділом при отриманні результатів НС(Р)Д для обговорення питання про продовження строку дії ухвали слідчого судді;

– слідчий повинен довести прокурору фактичні дані для продовження строків негласної слідчої дії, що сприятиме розкриттю та розслідуванню злочину, однак не отримуючи інформацію про результати проведеного НС(Р)Д, щоб її в подальшому використати як підстави про доцільність подальшого проведення НС(Р)Д;

– відсутня ініціатива прокурора в розкритті злочину шляхом проведення НС(Р)Д, частіше проведення здійснюється для статистичних даних;

– витрата значного часу на погодження з прокурором клопотання на продовження НС(Р)Д та отримання ухвали слідчого судді Апеляційного суду.

Аналізуючи ч. 2 ст. 249 КПК України, можна зазначити, що законодавцем не вказано, за скільки днів до закінчення строку ухвали слідчого судді про проведення НС(Р)Д слідчому або прокурору треба звертатись з клопотанням про продовження строку НС(Р)Д, тому вважаю внести доповнення в ч. 2 ст. 249 КПК України та викласти в наступній редакції: «Якщо слідчий, прокурор вважає, що проведення негласної слідчої (розшукової) дії слід продовжити, то слідчий за погодженням з прокурором або прокурор має право не пізніше як за п'ять днів до закінчення строку дії ухвали звернутись до слідчого судді з клопотанням про постановлення ухвали згідно з вимогами статті 248 цього Кодексу». Це надасть можливість слідчому або прокурору у разі недоведення підстав слідчому судді Апеляційного суду для продовження строку дії ухвали на проведення НС(Р)Д зібрати додатково матеріали та звернутися повторно до слідчого судді.

Після того, як під час розслідування кримінального провадження прокурор, який здійснює процесуальне керівництво, отримав результати НС(Р)Д, то за необхідності дає вказівку режимно-секретному органу (далі РСО) ознайомити слідчого з протоколом та додатками про результати негласної слідчої (розшукової) дії та приймає рішення у вигляді постанови про доручення до кримінального провадження чи другого тому кримінального провадження, що зберігається в РСО.

Визначення моменту повідомлення особи, щодо якої проводилась НС(Р)Д, закріплено в ч. 2 ст. 253 КПК України, в якій конкретний час повідомлення визначається із урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідне повідомлення про факт і результати негласної слідчої (розшукової) дії повинно бути здійснене протягом

дванадцяти місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом.

Під час розслідування кримінального провадження слідчі або прокурор, отримавши результати проведення НС(Р)Д спостереження за особою, річчю або місцем, які не достатньо містять інформації для розкриття злочину, злочин не розкритий, винні особи не встановлені, то прокурор приймає рішення долучити матеріали НС(Р)Д до другого тому кримінального провадження, при цьому не надає одразу слідчому доручення на повідомлення особи, щодо якої проводилось НС(Р)Д. Ця операція повинна бути здійснена протягом 12 місяців з дня припинення, в свою чергу слідчий, долучивши отримані від прокурора матеріали НС(Р)Д до кримінального провадження, по закінченню терміна повідомлення осіб, щодо яких проводилось НС(Р)Д, не маючи доручення від прокурора, взагалі не нагадує останньому про надання такого доручення. Тому трапляються непоодинокі випадки порушення строків КПК України щодо повідомлення особам, стосовно яких проводились негласні слідчі (розшукові) дії, що є порушенням Конституційних прав громадян.

Висновки. Таким чином, розглянуті нами проблеми, які зустрічаються під час складання процесуальних документів, щодо проведення НС(Р)Д та отримання результатів, які використовуються в кримінальному провадженні як допустимі докази, а також внесення доповнень до ч. 2 ст. 249 КПК України значно покращать діяльність органів досудового розслідування, здійснять недопущення порушень норм КПК України та забезпечать функціонування реального механізму гарантування державою прав людини, а також сприятимуть підвищенню відповідальності суб'єктів, уповноважених приймати рішення щодо необхідності проведення слідчих (розшукових) дій, гарантують їх законність та використання під час розслідування кримінального провадження.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. О.М. Бандурка, Є.П. Блаживського, Є.П. Бурдоль та інш. / За загальною редакцією В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х. : 2012. – с. 768.
2. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : [Електронний ресурс] : наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, СБУ України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні : [Електронний ресурс] : наказ Генеральної прокуратури від 19 грудня 2012 року № 4гн Електрон. дан. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-organizaciyu-dijalnosti-prokuroriv-u-kriminalnomu-provad-doc126824.html>.
4. Говоров О.В. Проблемні аспекти оперативно-розшукової діяльності в світлі положень нового КПК України / О.В. Говоров // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: [матеріали постійно діючого науково-практичного семінару] (Харків, 19 жовтня 2012 р.). – Х. : ТОВ «Оберіг», 2012. – Вип. № 4. – С. 192–194.
5. Мусієнко І.І. Особливості правової регламентації оперативно-розшукової діяльності та негласних слідчих (розшукових) дій у новому кримінально-процесуальному законодавстві / І.І. Мусієнко, С.О. Гриненко // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: [м-ли постійно діючого науково-практичного семінару] (Харків, 19 жовтня 2012 р.). – Х. : ТОВ «Оберіг», 2012. – Вип. № 4. – С. 223–230.
6. Скулиш Є.Д. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінально-процесуальним законодавством України / Є.Д. Скулиш // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 2 (26). – С. 15–23.
7. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року №2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – ст. 303.

Проценко Е. А. Актуальные вопросы продления, прекращения и сообщения лицам, в отношении которых проводилось наблюдение за лицом, предметом либо местом в уголовном производстве

Аннотация. Статья посвящена проблемным вопросам, которые возникают на этапе взаимодействия следователя и прокурора при принятии решения о продлении, прекращении и сообщении лицам, в отношении которых проводилось негласные следственные (розыскные) действия наблюдения за лицом, предметом либо местом в уголовном производстве.

Ключевые слова: следователь, прокурор, досудебное расследование, уголовное производство, негласные следственные (розыскные) действия, наблюдение за лицом, предметом либо местом.

Procenko O. Pressing questions of extension, stopping and revealing to the persons in regard to which looking was conducted after a person, object or mestome in a criminal production

Summary. The article is devoted problem questions, which arise up on the stage of cooperation of investigator and public prosecutor at a decision-making about an extension, stopping and revealing to the persons in regard to which conducted secret consequence (search) actions of looking after a person, object or mestome in a criminal production.

Key words: investigator, public prosecutor, pre-trial investigation, criminal production, secret consequence (search) actions, supervisions, after a person, thing or mestome.